

3. Хоткевич Г.М. Твори [Текст] / Г.М. Хоткевич. – Х. : Кооперативне видавництво «Рух», [1928]. Т. 7 : Гуцульські оповідання / ред. і передм. А. Березинський. – [Б. м.] : [б.в.], 1931. – 286 с.

На основе художественного анализа «Гуцульских рассказов» Хоткевича раскрыты особенности использования юмора в литературном тексте. Исследованы отдельные аспекты применения собственно «гуцульского» юмора в жизни и быту жителей Карпат в начале XX века. Сделаны выводы относительно личного отношения автора к юмору как неотъемлемому элементу бытия Гуцульщины

Ключевые слова: Гуцульщина, текст, юмор, художественное творчество, поэтика

Based on the analysis of art «Hutsul stories» Khotkevycha H. peculiarities use of humor in literary texts. Investigated some aspects of the use of the actual «Hutsul» humor in the life of the inhabitants of the Carpathian Mountains in the early twentieth century. The conclusions about personal attitude towards humor as an integral part of being Huculshchina

Keywords: Huculshchina, text, humor, arts, poetics

УДК 821.161.2.09

Бледних Т.Ю.

УКРАЇНСЬКА МЕНТАЛЬНІСТЬ У ГУМОРИСТИЦІ ПАВЛА ГЛАЗОВОГО

У статті розглянуто гумористичні твори Павла Глазового, які висвітлюють як негативні, так і позитивні риси української національної вдачі. Гуморист висміює совковість, наївність, скупість, жадібність, безтурботність, вдаючись до добродушної і поблажливої іронії. Зовсім інший тон мають гуморески 90-х років, у яких йдеться про зневагу до української мови і національних традицій. Письменник картає українців за інфантильність, брак цілеспрямованості, непослідовність, небалість, занижену самооцінку. Саркастичний характер цих творів очевидний. Однак, прикметною рисою гумористики Павла Глазового все-таки лишається веселий сміх.

Ключові слова: ментальність, гумореска, іронія, сарказм.

У тому, як і на які теми жартують люди, виявляються загальні закони гумористичного світовідчуття кожного народу. Ці закони зумовлені специфічними рисами національного характеру, соціальним і політичним устроєм країни, її історичним розвитком, культурними традиціями, ментальністю. **Метою** нашої роботи є розгляд окремих рис української

національної вдачі, якими наділив Павло Глазовий персонажів своїх гуморесок та сатиричних віршів.

Творчий шлях гумориста розпочався в журналі «Перець» далекого 1950 року. Співробітниками й редакторами цього славетного видання були найвідоміші наші гумористи Василь Чечвянський, Остап Вишня, Юрій Вухналь, а художниками-ілюстраторами свого часу працювали О. Хвостенко-Хвостов, О. Довженко, А. Петрицький, О. Козюренко. На сторінках журналу друкувалися гумористичні й сатиричні твори Олександра Ковіньки, Степана Олійника, Євгена Дударя, Олега Черногуза, Михайла Прудника. Павло Глазовий зберіг теплі спогади про журнал «Перець», «...якому віддав багато найкращих літ свого життя...» [4, с. 70] і про відомого українського гумориста Остапа Вишню, «... якого я дуже любив і відчував, що він ставився до мене з батьківською ласкою і надією» [4, с.70]. Саме Остап Вишня побачив талант у молодого студента – педагога і посприяв його переїзду до столиці. Павло Глазовий завжди шанував старшого побратима по перу і говорив, що той «...був великою й чесною людиною...» [4, с. 70].

Доля ніколи не була прихильною до жодного українського гумориста, не зробила винятку вона й для Павла Глазового. Однак стійкості й сміливості колишньому фронтовикові було не займати. Думається, що весела вдача, гумор і любов до людей підтримували митця у важкі моменти життя. Переконають нас у цьому його поетичні рядки, які можна вважати життєвим кредо гумориста:

Я так люблю веселий сміх,
Здоровий сміх, що гріє всіх!
Переливаю в слово радість,
Яку в душі своїй зберіг.
І я щасливий, що пишу
Хорошим людям на потіху.
Ловлю в очах іскрини сміху
І довго в серці їх ношу [2, 5].

Найулюбленишим жанром митця була лаконічна мініатюра, що витворює яскраву, іскристу, колоритну картинку українського побуту та вдачі. Павло Глазовий – представник типово українського інтравертного соціуму. Його гуморески зосереджені на внутрішніх потребах, інтересах, на власних ідеалах, власній культурі й власних цінностях українців. Особливість поетичного обдарування митця в тому, що легка усмішка, лагідний гумор, тонка іронія покликані розважити, розсмішити, покепкувати з певних негативних рис пересічного українця.

Тема родинного життя має свою цікаву історію та традиції в українській літературі. Комічні і трагікомічні ситуації протистояння невісток і свекрух, зятів і тещ, чоловіків і дружин, батьків і дітей були предметом сміху як у літературі XIX ст., так і в літературі XX ст. У Павла Глазового значна кількість гуморесок про родинні взаємини та їхню деформацію, хоча причини цього явища лишаються поза увагою гумориста:

Розмовляють дві сусідки, стара й молода.

– Що то у вас за людина город огляда? –

Друга каже: – Схаменіться! Знайшли що питать

Де ви бачите людину? То ж ходить мій зять [2, с. 14].

Українці радо беруть на кпини себе й інших, інколи, просто роззброюючи своєю безпосередністю, відкритістю, дитинністю. Жартує письменник як з приводу взаємин між тещею і зятем, так і з приводу забобонів, які лишаються частиною нашого повсякденного життя. Турботлива матір повчає вагітну доньку і просить її відкласти книгу «Три мушкетери», бо читання може дати несподіваний результат:

Ти дограєшся, дурненька, що трійнят народиш.

Донька крутить головою, весело сміється.

Мати вперлась на своєму, мати не здається.

Шепче доні, нахилившись до самого вуха:

– Так знай же ти, голубонько, що твоя свекруха

Перед тим, як народити зятьочка Федота,

Десять днів не випускала із рук «Ідіота» [2, с. 31].

Причиною родинних сварок може стати й мова, особливо тоді, коли батьки різних національностей не можуть домовитися про те, у якій системі координат їм виховувати дитину. Саме про такий маргінальний шлюб ідеться в гуморесці «Суперечка»:

Матір звуть Елеонора, а батечка – Савка.

Синочок у них підростає, ім'я йому Славка.

Батько щирий українець, мати – сибірячка.

– Не говори, – учить мати, – гавкає собачка

Ведь не гавкає собачка, она, дєтка, лаєт.

Ето тебе твой папаня язык засоряєт.

Сколько раз я говорила: пожалей ребйонка!

Зачем же ти уродуєш, делаєш подонка?

– Прошу слова вибирати, – насупився Савка. –

Це ти мене зараз лаєш, а собака – гавка [2, с. 30].

У декількох гуморесках Павло Глазовий жартує з приводу любові батьків до екзотичних імен, які вони обирають своїм дітям. Здавалося, що ж тут такого, можливо, у такий спосіб вони підкреслюють унікальність свого нащадка, а може, прагнуть не відставати від модних віянь часу. Для гумориста однак така мода – це відхід від традицій, руйнування основ

національного буття, що свідчить про комплекс меншовартості, який жодними претензійними іменами не подолати:

Баба сердиться на внука: – Таке оглашення...
Харя, чуєш, повернися! Харя, йди до мене! –
Біля баби зупинився молодий мужчина.
– Що за слово? Що за харя? Це ж мала дитина. –
Баба з місця підхопилась: – Причепились даром.
Я ж не винна, що хлопчину назвали Ерхаром [2, с. 8].

Глазовий іронічно реагує на процес утрати зв'язків людини зі своїм родом і народом, виводячи низку персонажів із незвичними для нашого вуха іменами та типово українськими прізвищами, як от Гертруда Бараболя чи Едуард Мурло.

Українська родина істотно відрізняється від російської чи західноєвропейської. Тільки в наших народних піснях витворена гумористична ситуація, коли жінки чоловіків на базарі продавали. У нас жінка – господиня, на ній тримається сім'я. А в західному й російському світі в сім'ї домінує чоловік, а залежний стан жінки від чоловіка закладено в європейській законодавчій традиції та в російському «Домострої». Проте вважати стосунки в українській родині кращими теж не виходить. Оглядаючись на традиції, що формувалися впродовж віків, треба віддати належне українським чоловікам, які ніколи не підносилися вище за жінку, не наділяли її різними глумливими споконвіку жіночими рисами. Однак у сучасній реальності бачимо інше: мало яка українська жінка не зазнала неповажного ставлення з боку чоловіка. Але це – ментальність не українська, а «совкова», привнесена з чужих традицій. А як вона прищеплювалась і укорінювалась, ми можемо побачити в низці гуморесок Павла Глазового «Виряджала мати сина...», «Молодожон», «На жіноче свято», «Унікальний чоловік», «Як Кузьму провчила жінка його мила», «Після авансу», «Молодята», «Чом нема у нас охоти до домашньої роботи?». В останній, зокрема, йдеться про родинні обов'язки й жартівливо пояснено точку зору чоловіків, які охоче б допомагали жінкам,

Якби за це нас хвалили
Газети й журнали.
Та не тільки щоб журнали,
Не самі газети,
Щоб славили художники, скульптори, поети [3, с. 63].

Але уявивши, як опісля роботи він має перебрати на себе всі домашні клопоти і справи, чоловік чесно зізнається:

...я не ждав би,
Щоб мене відзначили,
А із дому дременув би –

Тільки б мене й бачили! [3, с. 64]

Для українців нетиповою є зверхність, пихатість по відношенню до інших, нам властивий демократизм, повага до людей, толерантність. У «совецькій» системі координат, сільська культура позиціонувалася як відстала, недолуга, архаїчна, а міська культура – як прогресивна. Це зумисне протиставлення села та міста врешті призвело до низки морально-етичних збочень у свідомості людей, які зафіксував Павло Глазовий у гуморесці «Чого жінці шкода».

Український народ незлопам'ятний, у наших архетипах немає ненависті до народів, які заподіяли нам кривди, проте українець точить зуб на сусіда, для нього просто «мед на душу», якщо в того здохне худоба або хата згорить. Ця риса українського характеру не раз ставала предметом дослідження в літературі, зокрема у творі М. Гоголя «Страшна помста» та «Стрибожому дарунку» Леся Мартовича. На думку Ю. Лавріненка, «злопомста» породила «комплекс внутрішнього і зовнішнього рабства, епігонства, улягання чужій догмі й організації» [5, с. 940], і, на жаль, нікуди не поділася з нашого життя, бо для її подолання не шукали потрібних засобів лікування. Ця загальновідома національна риса відтворена в низці гуморесок Павла Глазового серед яких і твір «Радість».

Кум із кумом зустрілися.

Кум говорить куму:

– Я недавно в лотерею

Виграв добру суму.

– Перестаньте говорити

Про ту лотерею.

– Що ви, куме? Я ділюся

Радістю своєю.

– Нащо мені ваша радість?

Де ви так навчились?

Краще, куме, ви зі мною

Грішми поділились [1, с. 226].

Письменник не викриває і не осуджує національних вад: жадібності, інфантильності, недбалості, скупості, безтурботності тощо. Він прагне через доброзичливий сміх указати на окремі ментальні риси, яких варто позбуватися, бо народ, як і кожна окрема людина, може змінюватися, долаючи негатив.

У гуморі нашого народу мало руйнівної рефлексії, чорного сарказму натомість у ньому переважає добродушність, самоіронія, життєствердний почин. Найпопулярнішим об'єктом українських жартів є не москаль, не чукча чи представник якогось іншого народу, а ми самі – українці, котрі,

потрапляючи в різні ситуації, то виявляються «на коні», то пошиваються в дурні.

Гумористика Павла Глазового має широкий жанровий діапазон від легенької побутової гуморески, часто створеної за мотивами народних кпинів, до гостросатиричних полотен, які переважають у дев'яностих роках, де автор викриває згубну мовну політику, говорить про занедбання фольклорних джерел, присипляння почуття патріотизму, приниження самоповаги та національної гідності. Письменник застерігає співвітчизників від надмірної поблажливості, бо проголошення незалежності ще її не гарантує. Він вважає, що українці мали б рішуче позбавлятися прикмет колишнього підневільного життя. Так, у творі «Інопланетяни» Глазовий глумливо називає прибульцями тих людей, які заважають поступу країни до вільного життя.

Незалежністю своєю
Вихваляться любим.
Прибиваємо на стінах
Вівіски з тризубом.
А кругом стирчать на площах
Лисі істукани.
Не дають їх руйнувати
Інопланетяни.
Ці приблуди тарілчані
Гірше біснுவатих
Носять квіти істуканам
В будні і на свята.
Схаменіться, українці,
Земляки-тубільці,
Бо опинитесь рабами
На чужій тарілці! [1, с. 50]

Події в Україні останніх років промовисто довели, що Павло Глазовий не помилився, оцінюючи вплив ленінських ідей на свідомість людей як деформуючий і негативний.

Теми нашого непростого сьогоднішнього знайшли своє сатирично-саркастичне розкриття в книзі під назвою «Архетипи». У низці творів Павло Глазовий зумисне нагнітає і драматизує ситуацію, відтворюючи дії ренегатів і відступників, показуючи їхню зверхність і цинізм. У гуморесці «Перевертні» відображена добре znana нам ситуація, коли «Сперечаються / Ліві з правими/ Голомозії/ З кучерявими,/ Сухорлявії/ З череватими,/ Недоношені/ З дурнуватими.../ Добрі душі ми/ З вами маємо/ І дурить себе/ Дозволяємо./ Звідкіля до нас/ Хто не явиться,/ Зверхньо дивиться,/ Грубо ставиться, / «Із'ясняється» / Лиш по-своєму / Як із смердами, / Або з гоями, /

А ми скалимось / Та підтакуєм, / Та підштокуєм, / Та піддакуєм. / Ой дограємось / Ми з арапами! / Як опинемось / В них під лапами, / Вони панькатись / Не намерени / В етом можете / Бить уверени [1, с. 6-7]. Письменник використав суржик з конкретною метою, він наголосив на духовній убогості, душевній ущербності, сервілізмі окремих чиновників і депутатів, підкреслив їхню зневагу не лише до української мови, а й до людей, він укотре застеріг українців від поблажливості, довірливості, глупства.

Обурює П. Глазового сам факт, що серед представників найвищого державного органу України – Верховної Ради – є багато людей, які зневажають, як самих українців, так і їхню мову. Про це він відкрито сказав у гуморесці «Орлине плем'ячко»:

Гляньте в Раду у Верховну
Там же скільки є орлів,
Що по-нашому стулити
Не уміють й кілька слів
Їх же, бідних, заставляють
Україні присягать.
А на кой їм Україна,
Если есть Росія-мать? [1, с. 36]

Абсурдність витвореної письменником ситуації очевидна, однак весь жах у тому, що вона стала реальною. Більше того, вона відбулась у стінах нашого парламенту, коли переважна більшість народних обранців на двадцять третьому році української незалежності проголосували за підтримку сумнозвісного закону «Про засади державної мовної політики» Вадима Колесніченка і Сергія Ківалова, які отримали нагороди (медаль Пушкіна) від Росії. Так і хочеться повторити за гумористом:

Ми дуже добрі і терплячі,
Ми злом не платимо за зло.
Такої лагідної вдачі
Іще на світі не було.
З усього сказаного видно,
Що в нас характери м'які.
Такі ми всі,
тому що бідні.
Тому ми й бідні,
що такі [1, с. 11].

Від гуморесок Павло Глазовий перейшов до гострої соціальної сатири, спрямованої проти сучасних високопосадовців, які вершать беззаконня, проводять згубну політику в країні, нищать все національне, упосліджують українську мову. Гуморист назвав їх поіменно, даючи цим «новим українцям» влучне наймення «хозари»:

Це праправнуки хозарські глушать нашу мову,
Щоб розвіять Україну,
Як суху полову.
Ось чому до українців
Стільки люті й злості:
Живемо в столиці навіть,
Як незвані гості.
Це вони створили штучно
Злидні і розруху,
Щоб від нас, від українців,
Не лишилось духу [1, с. 23-24].

Однак письменник не прийняв і не змирився з такими реаліями життя, він був переконаний у тому, що Україна вистоїть, і тому, звертаючись до політиків, застеріг останніх:

В боротьбі за привілеї
Лізьте хоч на стіни,
Та при тім не поминайте
Всує України,
Бо вона – не знак на карті,
А творіння Боже.
Ні новою, ні старою
Звать її не гоже.
Вас не стане
й нас не буде
в цім безладнім світі,
А Земля її нестиме
На своїй орбіті.
Що для неї колотнеча
Ваша політична?
Ви тут гості тимчасові,
Україна – вічна [1, с. 33-34].

Сатиричні твори митця виявили потворно-смішну суть негативного в нашому повсякденному житті і закликали людей не миритися з таким станом справ. Сам же письменник-гуморист був переконаний, що «нічого кращого у світі немає, як по-справжньому веселі художні твори. А якщо вони ще й мудрі, то взагалі нічого прекраснішого не може бути» [4, с. 253]. Павло Глазовий був наділений даром любити людей, а його покликанням було смішити людей незлобливим і добрим словом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазовий П.П. «Архетипи» : [Гумор. Сатира] / Павло Глазовий. – К. : МАУП, 2003. – 234 с.
2. Глазовий П.П. Сміхологія: Книга для всіх, кому любий сміх / Павло Глазовий. – К. : Дніпро, 1989. – 575 с.

3. Глазовий П.П. Вибране / Павло Глазовий. – К. : Дніпро, 1974. – 142 с.
4. Павло Глазовий: листи до друга в США 1990–2002. Приватне листування Павла Глазового з д-ром Євгеном і Нілею Стецьківими. – К. : Фенікс, 2007. – 258 с.
5. Розстріляне відродження: Антологія 1917–1933 : Поезія- проза-драма-есеї / Упоряд., передм., післямова Ю. Лавріненка; Післямова Є. Сверстюка. – К. : Смолоскип, 2002. – 984 с.

В статті розглянуто юмористическі твори Павла Глазового, які показують як негативні, так і позитивні риси українського національного характеру. Юморист сміється над совковостю, наївністю, скупістю, жадністю, беззаботністю, прибегає до добродушної іронії. Зазначено, що в творах 90-х, переважає сарказм, особливо в юморесках направлених проти недоброжелателів України. І все ж головною рисою творчості юмориста залишається веселий сміх.

Ключові слова: ментальність, юмореска, іронія, сарказм.

The article discusses the humorous work of Pavlo Glazovyy, which show both negative and positive features of the Ukrainian national character. Comedian laughs shovels, naivety, avarice, greed, carelessness, resorting to the good-natured irony. Noted that in the works of 90th prevails sarcasm, especially in humoresque against enemies of Ukraine. And yet the main feature of creativity humorist remains laughter.

Keywords: mentality, humoresque, irony, sarcasm.

УДК – 821.161.2.09

Галак І.П.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИЧНОЇ ЦИКЛІЗАЦІЇ «ДОНЕЦЬКИХ СОНЕТІВ» МИКОЛИ ЧЕРНЯВСЬКОГО

У статті розглядаються «Донецькі сонети» М. Чернявського як надсмисловий цикловий комплекс, з'ясовуються циклотворчі елементи, які сприяють творенню особливого квазінарративу, розкриваючи центральну думку ліричного циклу в особистісно авторському й універсальному її значенні. Досліджується ідейно-тематична і композиційна взаємодія сонетів циклу, які в єдності відображають динамічну картину матеріального та духовного буття народу, розкривають етико-естетичні цінності ліричного героя. Особливу увагу приділено лейтмотивам, які зумовлюють структурну і тематичну єдність циклу. Ліричний цикл розглядається як складна художня система, яка включає в себе системи меншого порядку, які, упорядковуючись за законами поетичного мистецтва, витворюють новий смисловий зміст.

Ключові слова: циклотворчі елементи, надцикловий смисловий комплекс, нарратив, квазінарратив, лейтмотиви, міжвіршові скріплення.